

“Aquest tema no està tancat”

L'historiador Joan B. Culla ha format part, juntament amb Borja de Riquer, de la comissió tècnica creada per dictaminar sobre el trasllat al Principat de Catalunya de la documentació que es reclama a l'Arxiu de Salamanca. Finalment, no s'ha tingut en compte ni el seu informe ni l'emès pels historiadors nomenats pel Ministeri de Cultura espanyol.

Com valora la decisió del Patronat, que nega la devolució?
—Era previsible, abans i tot de saber que el Ministeri delegava en el Patronat i deixava que resolgués seguint una lògica absolutament localista.

—La declaració del Patronat ha estat una mena d'escut?

—Està clar. No exculpo de cap manera la ministra, al contrari. Des que vaig prendre consciència d'aquesta delegació ja no vaig tenir cap dubte sobre el desenllaç. Perquè tant el Patronat com el seu secretari —el director de l'arxiu, Miguel Ángel Jaramillo— tenen un currículum i una trajectòria coneguts. Si la ministra hagués volgut, per raons de càlcul polític, que el Patronat hagués dit alguna cosa diferent, tenia maneres de fer-ho. Perquè el tipus de personal que forma part d'aquests organismes ja ha estat triat amb criteris d'afinitat, docilitat o com es vulgui dir. Abans de saber que delegarien, jo mantenia certa expectativa perquè la ministra volgués la medalla de donar una “solució” a aquest contenciós i fes una devolució —o un dipòsit, que d'això es parlava, conceptualment— simbòlica.

—Perquè no quedés dit.

—Exacte. I fer la foto al costat de les caixes, un petit lot al qual es podia col·locar una llaçada. Això ho haguessin fet si fossin més intel·ligents. Hauria tingut un efecte devastador a Catalunya i absolutament positiu per a ells, perquè aquí ens hauríem dividit: uns s'haurien exclamat “això és una aixecada de camisa!”, i uns altres haurien dit que “home, no està malament”. Però, segurament, esperar que haguessin actuat així pressuposa-

ria un grau de subtileza superior al que tenen.

—A què atribueix l'obstinació?

—És una qüestió de poca cultura democràtica. Jo no m'imagino aquesta situació a països civilitzats d'Europa. A més, situada la decisió en l'àmbit del Patronat, és molt clar: creuen que si haguessin autoritzat la sortida tan sols de quatre fulls, haguessin establert un precedent. Per tant, han quedat atrinxerats, tancats dins del búnquer. Jaramillo pensa que és director d'un arxiu qüestionat i, per tant, tot el que fa des que el nomenen té com a objectiu únic blindar-lo. Després, això va prenent una altra dimensió, i a Salamanca es converteix en una qüestió d'*orgullo patrio*. Però durant molts anys la gent ignorava l'existència d'aquest arxiu i, per tant, no podia considerar-ho part del seu patrimoni cultural.

—Amb quins mitjans han pogut treballar, a la comissió tècnica?

—Encara que l'altre dia sortia a la premsa una mena de publiberitatge de l'arxiu on s'explicava que ara els fons es podien consultar ja per Internet, això és absolutament mentida. Si nosaltres hem treballat en una comissió oficial i hem hagut de funcionar amb un inventari mecanografiat de l'any 1948! I he de creure que si aquest és el material que ens van proporcionar, als comissionats, és el millor que tenen. Si no fos així, ens haurien enganyat i encara seria pitjor, oi?

—Què en diu, de l'apel·lació al principi de la unitat d'arxiu?

—És una bestiesa. El nostre argument no és dir “com que a Salamanca hi ha papers que parlen de Catalunya, han de venir a Catalunya”. No.

És: "Com que allà hi ha papers que eren produïts a Catalunya i que van ser robats, espoliats i saquejats a punta de baioneta, això s'ha de restituir." Aquesta és la unitat d'arxiu.

—Vostè va ser dels primers historiadors catalans que va visitar l'arxiu...

—Mai no he fet l'esforç d'esbrinar si vaig ser estrictament el primer, però, si més no, la setmana del 20 de novembre del 1975 jo era allà. Impressió primera: difícilíssim descobrir on diantre era l'arxiu, perquè ningú no semblava conèixer-lo.

—I un cop a dins?

—Allò era com si t'haguessis ficat al túnel del temps. No estava preparat perquè hi anés ningú, no hi havia sala de lectura com déu mana... Això sí, tenien una tropa de guàrdia civils i policies semijubilats que portaven els lli-galls, feien les fotocòpies i aquestes coses. Tinc una imatge gravada: el primer dia que entro a la sala de lectura, en un racó veig una màquina d'escriure d'aquelles dels anys trenta, negra, sobre una tauleta de rodes que devia ser de la mateixa època; i tot, carro i màquina, estava tapat, protegit de la pols amb una bandera catalana. Sí, sí, tal com raja. Vaig tenir la sensació que no eren conscients del que significava aquell tros de tela, que aquella bandera devia formar part del saqueig del 1939 i que segurament l'havien feta servir com a mocador de fer farcells.

—Hi ha tornat?

—A treballar-hi, no. Però he seguit molt el tema i he estat en contacte amb persones de l'Arxiu General d'aquí que hi han anat en diferents moments. Des del punt de vista físic, les coses han canviat: hi ha mobles nous, personal professionalitzat... Però, en canvi, pel que fa a la catalogació, la facilitat de localització i de consulta d'un document, em consta que no han avançat gens. Això s'explica no només per deixadesa, sinó sobretot per la creença que mantenir allò en el seu estat de caos original protegeix l'arxiu contra les amenaces exteriors de devolució. Si en aquests vint-i-cinc anys haguessin començat allò que jo, quan endreço els meus papers, en dic fer piles: una pila, POUM (Partit Obrer d'Unificació

"És una qüestió de poca cultura democràtica. Jo no m'imagino aquesta situació en països civilitzats d'Europa."

Marxista); una altra, Esquerra Republicana... Creuen que després hauria estat molt més fàcil que els interessats haguessin dit: "Facin el favor de tornar-m'ho." Deuen pensar —i fins ara se'ls ha de reconèixer la raó— que la barreja dificulta qualsevol reclamació.

—Però també fa inútil l'arxiu...

—És clar. Diuen que ho arreglaran i informatitzaran... Però és una bogeria! Intentar sacralitzar el desordre originari i anar identificant els papers un per un és, des del punt de vista de l'arxivística, una monstruositat. Segons la seva filosofia, com que va arribar barrejat no es pot tocar. Però és que la barreja originària la va fer algun cervell eminent, algun Menéndez Pidal? No. Van fer-ho uns soldats *xusqueros* que carretejaven sacs! És delirant reivindicar el desordre d'uns esbirros que havien arrambat tot allò que havien trobat, dir que aquest és l'ordre fundacional de l'arxiu i que s'ha de respectar per sempre més.

—Parlem de documentació, però es tracta d'alguna cosa més que papers...

—Això té una càrrega simbòlica molt important. Salamanca hauria d'haver-se plantejat esdevenir la seu de la base de dades més gran sobre la Guerra Civil. I per a això no calen els papers originals: el valor documental no està en

el paper esgrogueït, sinó en el seu contingut, que pots tenir digitalitzat, microfilm o com vulguis. Perquè no estem parlant de Picassos, parlem de documents que no tenen un valor artístic. Per tant, haurien d'haver estat capaços de distingir això del valor patrimonial simbòlic, i entendre que aquest darrer correspon a Catalunya.

—I ara, què?

—Crec, espero i desitjo que la intensa reacció que s'ha produït a Catalunya no s'esvaeixi. Confio que es trobin les maneres de mantenir aquest tema mediàticament viu. I és en aquest sentit que penso que recórrer a la via judicial pot tenir un cert avantatge. No perquè n'espero gaires resultats, sinó perquè hi haurà alguna notícia regularment i això pot mantenir el caliu encès. El primer article que vaig escriure sobre aquest tema el vaig publicar a *Serra d'Or*, el 1977 o 1978. Han passat prop de vint-i-cinc anys i encara em veig amb cor, si no em moro, d'aguantar-ne vint-i-cinc més. I no sóc jo sol: hi ha molta més gent interessada i involucrada. És qüestió de no tirar la tovallola i de deixar ben clar que, contra el que ells voldrien, aquest tema no està tancat. Ni de bon tros.

Núria Cadenas